



УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ
Департману за последипломске студије
Београд, Данијелова 32

Одлуком Већа Департмана Последипломских студија Универзитета Сингидунум 4-252/2015 донетој на седници одржаној 28.09.2015. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата **Александре Митровић** под насловом „**Рачуноводствене импликације залиха недовршене производње**“, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и докторској дисертацији

Кандидат Александра Митровић (рођена Станковић) рођена је 19.12.1987. године у Лесковцу, где је завршила основну и средњу Економску школу, смер финансијски техничар. Школске 2006/2007 уписала је основне академске студије на Економском факултету, Универзитета у Крагујевцу, смер Рачуноводство и пословне финансије и исте завршила 2010. године, са просеком 8,72 (осам и 72/100). Школске 2010/2011 уписала је мастер академске студије на истом факултету и исте завршила 2012. године одбравивши мастер рад на тему: Менаџмент информациони системи материјалног књиговодства, са просеком 9,20 (девет и 20/100). Током студија награђивана је од стране Економског факултета. Докторске академске студије, смер Финансије и банкарство уписала је школске 2012/2013 године на Универзитету Сингидунум.

У 2011. години била је запослена као сарадник за директну продају у Raiffeisen банци. Од марта 2012. године кандидат Александра Митровић ради на Факултету за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, Универзитета у Крагујевцу као сарадник у настави за ужу научну област рачуноводство и финансије, а од марта 2013. године као асистент за ужу научну област рачуноводство и финансије. Ангажована је на наставним предметима Рачуноводство, Финансијски менаџмент и ICT у хотелијерству и туризму. Била је члан Савета факултета (2012-2015). Обавља функцију секретара Редакционог одбора Часописа „Менаџмент у хотелијерству и туризму.“ Говори немачки и енглески језик.

Кандидат Александра Митровић се у свом досадашњем научно-истраживачком раду бавила проблематиком која припада области рачуноводства и финансија. Резултате научно-истраживачког рада саопштила је у следећим публикованим радовима:

Рађ у водећем часопису националног значаја верификованог посебном одлуком (M24)

1. Митровић, А., Кнежевић, С., Величковић, М. (2015). RATIO ANALYSIS SPECIFICS OF THE FAMILY DAIRIES' FINANCIAL STATEMENTS, *Економика пољопривреде*, LXII (4), str.1061-1078. ISSN 0352-3462
2. Почуча, М., Тепавац, Р., Цвијић, Ј., Митровић, А. (2015). Potential sources for financing environmental protection projects – focusing on energy efficiency, *Менаџмент – Часопис за теорију и праксу менаџмента*, 65, Факултет организационих наука, Београд, стр.57-66. (ISSN 1820-0222).

Саопштење са међународног скупа штампано у целини (M33)

1. Кнежевић, С., Станковић, А. (2013). *Business software in support of management accounting functions*, The 13th „Research and Development in Mechanical Industry“ RaDMI 2013, Копаоник, Србија, септембар, рад је публикован у Зборнику радова, стр. 124-129. (ISBN 978-86-6075-042-8).
2. Кнежевић С., Дмитровић В., Станковић А., Митрић М. (2012). *Пословно-финансијско одлучивање на основу добити или готовине*, 13. Међународна зnanствена и стручна конференција „Рачуноводство и Менаџмент“ Хрватски рачуновођа, Загреб, Хрватска, јун 2012., рад је публикован у Зборнику радова, стр.258-270. (ISBN 978-953-7828-02-8)
- 2.
3. Јовановић М., Окановић М., Станковић А. (2012). *Менаџерски стрес у ревизорским компанијама*, XIII Међународни симпозијум „Symorg 2012“, Златибор, јун 2012., рад је публикован у Зборнику радова (CD формат), стр.357-366. (ISBN 978-86-7680-255-5).
4. Кнежевић С., Станковић А. Митрић М. (2012). *Specific characteristics of financial performance projects in sports*, ЕИЦ 2012 Electronic International Interdisciplinary Conference 2012, Словачка, септембар 2012., рад је публикован у Зборнику радова, (CD формат), стр. 365-368. (ISSN 1338-7871, ISBN 978-80-554-0551-3).
5. Лакићевић А., Кнежевић С., Станковић А., Дмитровић В. (2012). *Internal control in the function of raising of management quality in banks*, 15. Toulon-Verona конференција “Excellence in Services”, The College of Management – Academic Studies, Rishon Lezion – Israel, септембар 2012., рад је публикован у Зборнику радова, (CD формат), 11 куцаних страна, (ISBN 978-88-904327-2-9).
6. Станковић, А., Митрић, М., Кнежевић, С. (2012). *Business and financial decisions based on information provided by Accounting Information Systems*, The 1st Virtual International Conference on Advanced Research in Scientific Areas (ARSA-2012) Slovakia, децембар 2012, рад је публикован у Зборнику радова, (CD формат), стр. 660-663. (ISSN 1338-9831, ISBN 978-80-554-0606-0).
7. Кнежевић, Г., Миздраковић, В., Станковић, А. (2012). *Accounting concepts of income: evidence from Serbia*, The 1st Virtual International Conference on Advanced Research in

Scientific Areas (ARSA-2012) Slovakia, децембар 2012, рад је публикован у Зборнику радова, (CD формат), стр. 619-623. (ISSN 1338-9831, ISBN 978-80-554-0606-0).

8. Станковић, А., Кнежевић, С., Митрић, М. (2013). *Accounting Information System as the central point of a modern organization*, The 3rd International Conference "Economics and Management-Based on New Technologies" ЕмоNT 2013, Врњачка Бања, Србија, јун, рад је публикован у Зборнику радова, стр. 461-465. (ISBN 978-86-6075-039-8).

9. Кнежевић, С., Станковић, А., Вукчевић Зец, А. (2014). *Финансијско предвиђање, планирање и буџетирање у организацијама*, XVIII Интернационални симпозијум из пројектног менаџмента, YUPMA 2014, „Управљање пројектима у ИТ окружењу”, Београд, 12-13.05.2014. године, рад је публикован у Зборнику радова, стр.92-96. (ISBN 978-86-86385-11-6).

10. Кнежевић, С., Станковић, А., Вукчевић Зец, А. (2014). *The role of financial information in the evaluation of strategic matters in banks*, IX Међународни симпозијум „Symorg 2014”, Златибор, 6-10. јун 2014., рад је публикован у Зборнику радова, стр.626-632. (ISBN 978-86-7680-295-1).

11. Кнежевић, С., Билић, М., Митровић, А. (2014). *The financial and legal framework for the implementation of the Public-Private Partnerships (PPPs) model in healthcare Case study: Republic of Srpska – B&H*, ЕИIC 2014 3rd Electronic International Interdisciplinary Conference 2014, Словачка, септембар 2014., 1-5.септембар 2014., рад је публикован у Зборнику радова, (CD формат), стр.247-251. (ISSN 1338-7871, ISBN 978-80-554-0921-4).

12. Вуксан, М., Митровић, А., Цвијић, Ј. (2015), *Стратегијски оквир примене про форма финансијских извештаја*, XVIII Интернационални симпозијум из пројектног менаџмента, YUPMA 2015, "Управљање пројектима у ИТ окружењу", Београд, 12-14.06.2015. године, рад је публикован у Зборнику радова, стр.84-88. (ISBN 978-86-86385-12-3).

13. Кнежевић, С. и Митровић, А. (2015). *THE ACCOUNTING TREATMENT OF INTERNALLY GENERATED INTANGIBLE ASSETS*. Cracow University of Economics, Cracow 2015, *MANAGEMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN A KNOWLEDGE BASED ECONOMY THE ISSUE OF KNOWLEDGE AND INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT*, *Scientific editors: Marek Makowiec, Tomasz Kusio*, укупно 10 страна, [ISBN: 978-83-941580-6-4 (printed version), ISBN: 978-83-941580-7-1 (PDF, online)

Саопштење са међународног скупа штампано у изводу (M34)

1. Марјановић Драгић, З. и Митровић, А. (2015). *The Management System of Financial and Non-Financial Performance of the Companies in Modern Environment*, 34th International Conference on Organizational Science Development-INTERNATIONALIZATION AND COOPERATION, PORTOROŽ, SLOVENIJA, Faculty of Organizational Sciences, University of Maribor, 25-27.март 2015., рад је публикован у Зборнику апстрактних радова, стр.97 (ISBN 978-961-232-279-3)

Рад у водећем часопису националног значаја (M51)

1. Кнежевић, С., Станковић, А., Тепавац, Р. (2012). Рачуноводствени информациони систем као платформа за пословно-финансијско одлучивање у предузећу, *Менаџмент – Часопис за теорију и праксу менаџмента*, 65, Факултет организационих наука, Београд, стр.63-69. (ISSN 1820-0222).

2. Митрић, М., Станковић, А., Лакићевић, А. (2012). Форензичко рачуноводство – карика која недостаје у образовању и пракси, *Менаџмент – Часопис за теорију и праксу менаџмента*, 65, Факултет организационих наука, Београд, стр.41-50. (ISSN 1820-0222).

3. Станковић, А., Артиновић, В., Гордон, Е.Е. (2012). Инвестирање у велнес у борби против стреса и у побољшање здравља. *Мегатренд ревија*, 9 (3), Универзитет Мегатренд, Београд, стр.287-304. (ISSN 1820-3159).

4. Несторовић, О., Станковић, А. (2014). Улагање у конкурентност – предуслов одрживог развоја Републике Србије, *Банкарство* 4, Удружење банака Србије, Београд, стр.146-163. (ISSN 1451-4354).

Рад у часопису националног значаја (М52)

1. Кнежевић, С., Станковић, А. (2012). Информациони систем материјалног књиговодства у функцији менаџмента, *Рачуноводство 9-10*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, стр.19-31. (ISSN 1450-6114).

Рад у научном часопису (М53)

1. Митровић, А., Вучић, В. (2015). Рачуноводствено информисање у функцији подршке пословном одлучивању у предузећу, *Менаџмент у хотелијерству и туризму*, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, стр. 89-95. (ISSN 2334-8267).

2. Гордон, Е.Е., Станковић, А. (2014). Software solutions as a model of organizational communication and business and financial decision-making, *Annals of the University of Oradea, Fascicle of Management and Technological Engineering, Volume XXIII (XIII)*, 2014/2, pp.7-10. (ISSN 1583-0691).

Саопштење са скупа националног значаја штампано у целини (М63)

1. Кнежевић, С., Марковић, М., Станковић, А. (2013). *Одрживо инвестирање са фокусом на заштиту животне средине*, IX Скуп привредника и научника, СПИН '13, Нова индустријализација, реинжењеринг и одрживост, Унверзитет у Београду, Факултет организационих наука, Центар за операциони менаџмент, Привредна комора Србије, новембар 2013., рад је публикован у Зборнику радова, стр.43-52. (ISBN 978-86-7680-288-3).

Приказ књиге

1. Митровић, А. (2015). Основе пословне информатике, приказ књиге аутора: Данка Милашиновића, *Менаџмент у хотелијерству и туризму*, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, стр. 98-100. (ISSN 2334-8267).

Рад у некатегорисаном часопису

1. Гордон, Е.Е., Станковић, А. (2013). Структура извора финансирања предузећа као фактор екстерне комуникације са банком, *Менаџмент у хотелијерству и туризму*, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, стр. 81-90. (ISSN 2334-8267).

Докторска дисертација кандидата Александре Митровић урађена је на укупно 308 страна, од чега 7 страна чини прилог и списак литературе на 13 страна. Списак литературе обухвата 175 научних радова, књига и зборника радова, 12 законских прописа и 32 електронских радова и страница. Поред текста повезаног са проблематиком обрађене теме, докторска дисертација садржи и 51 слику, 116 табела и 67 графикана, који су допринели потпунијој анализи и квантификацији резултата.

2. Предмет, циљ и задаци истраживања

Предмет проучавања докторске дисертације представља проблематика рачуноводственог третмана залиха недовршене производње и њихов утицај на финансијски положај и успешност пословања у предузећима, као и обухватање одређених аспеката обрачуна трошкова везаних за залихе недовршене производње.

Разматрање постојећих сазнања о рачуноводственом третману залиха недовршене производње и утицају на финансијски положај и успешност пословања, као и на релевантне аспекте обрачуна трошкова у предузећима, извршено је кроз анализу теоријских достигнућа у овој области и емпиријских истраживања ове теме коришћењем иностране и домаће литературе. Аутор је кроз самостално истраживање изучио оба поменута аспекта рачуноводственог третмана залиха недовршене производње у предузећима у Републици Србији.

Многобројни проблеми рачуноводствене природе још увек немају специфицирана целовита решења, те су подобни и изазовни за истраживање. Разматрајући залихе, не може се изоставити чињеница да не постоји подручје у рачуноводству које има дубљу етичку димензију. За потребе предмета истраживања у докторској дисертацији, детаљније је разматран рачуноводствени третман залиха недовршене производње, како са аспекта интерног рачуноводства и обрачуна трошкова, тако и њихов утицај на финансијски положај и успешност пословања предузећа.

За одвијање процеса производње, непостојање залиха недовршене производње успорило би процес производње, чинећи да свака наредна фаза процеса производње мора чекати довршавање претходних фаза, а оне се пак јављају као последица технолошког поступка или пак обрачунског периода за који се састављају извештаји. Постојање залиха недовршене производње зависи од специфичности индустрије и делатности предузећа, па се самим тим разликује и њихов рачуноводствени третман. Залихе недовршене производње и њихов рачуноводствени третман је питање које задире како у обрачун трошкова, тако и у финансијско рачуноводство и обрачун резултата, па дисертација обухвата специфичности третмана залиха недовршене производње, и на основу уочених законитости у том третману даје препоруке за унапређење рачуноводственог третмана залиха недовршене производње у одговарајућим изучаваним аспектима.

У оквиру исте гране производње и истих делатности и величине предузећа, постоје различита решења обрачуна трошкова, што се показује кроз организацију њиховог обрачуна трошкова, развијеност истог и укључивања одговарајућих трошкова у цену коштања. Пошто постоји онолико решења обрачуна трошкова, колико и производних предузећа, а управо због најразличитијих решења, смисао докторске дисертације није да прикаже мноштво решења различитих предузећа, већ да коришћењем заједничких правила прикаже развијеност, односно неразвијеност обрачуна трошкова у предузећима прерађивачке делатности и укаже на критичне делове обрачуна трошкова (степен

довршености учинка и цена коштања), а који су пак повезани са проблематиком залиха недовршене производње. Друга димензија утицаја залиха недовршене производње огледа се у финансијском рачуноводству и обрачуна резултата предузећа као целине, где се залихе недовршене производње билансирају у складу са међународном професионалном регулативом, конкретно у складу са МРС 2- Залихе. У оквиру ове димензије изучена је примена МРС 2-Залихе у предузећима у нашој земљи, као и потенцијалне опасности од одступања у примени овог стандарда за билансирање залиха и стварања основа за креативно рачуноводство и управљање добитком (earnings management).

Основни мотиви који су подстакли избор теме докторске дисертације, односно истраживање рачуноводственог третмана залиха недовршене производње су представљени кроз две димензије. Први мотив је изражен кроз адекватно управљање трошковима и у том смислу указивање на критичне делове обрачуна трошкова предузећа са аспекта обрачуна цене коштања залиха недовршене производње и степена довршености учинка. Други мотив је проучавање утицаја залиха недовршене производње на обрачун резултата предузећа као целине и појаву латентних резерви или скривених губитака, чиме се директно утиче на финансијски положај и резултат.

Залихе недовршене производње представљају велики рачуноводствени изазов, тако да је *основни циљ* ове дисертације продубити постојећа теоријска и практична сазнања о рачуноводственом третману залиха недовршене производње, са посебним освртом на специфичност у прерађивачкој индустрији и пољопривреди, како са аспекта интерног обрачуна (обрачуна трошкова), тако и са аспекта финансијско рачуноводствених изазова који залихе имају на обрачун резултата и исказивање финансијског положаја предузећа.

3. Основне хипотезе у истраживању

Вредновање залиха може има више димензија, као што је вредновање залиха материјала, недовршене производње и готових производа, које све узете заједно имају утицај на финансијски положај и успешност пословања предузећа; али су за сврхе ове дисертације, у складу са предметом који се односи конкретно на рачуноводствене импликације залиха недовршене производње, коришћене и оцењене следеће посебне хипотезе које се односе на ово поље, а које су пак оцењене и преко одређених појединачних хипотеза:

Основна хипотеза рада на којој се базира ова дисертација:

Рачуноводствени третман залиха недовршене производње има импликације на успешност и финансијски положај предузећа као целине.

Х1: *Вредновање залиха недовршене производње има значајан утицај на финансијски положај и успешност пословања предузећа.*

Х1(а): Виши или нижи износ залиха недовршене производње у билансу стања даје могућност менаџменту предузећа да утиче на финансијски положај.

Х1(б): Предузећа са вишим/нижим залихама недовршене производње имају већу склоност да прецењују/потцењују резултат или успешност пословања.

X2: *Постоји више могућих фактора уз помоћ којих се може сагледати утицај залиха недовршене производње на резултат предузећа.*

X2(a): Развијеност контног плана класе 9, заједно са рачуноводственим стандардима обрачуна цене коштања залиха недовршене производње умањују могућност утицаја менаџмента на резултат, за разлику од неразвијеног система.

X2(б): Развијеност или неразвијеност обрачуна процента степена довршености учинака представља фактор утицаја на финансијски резултат предузећа као целине.

X2(в): Развијеност обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености представља фактор могућег утицаја на резултат.

X2(г): Комбинацијом претходних фактора може да се утиче на повећање или смањење вредности недовршене производње и тиме утиче на резултат предузећа.

X2(д): Примена фер вредности за залихе у пољопривреди има утицај на финансијски положај и резултат пословања пољопривредних предузећа.

X3: *Системи обрачуна трошкова примењени у предузећима у Републици Србији дају могућност менаџменту да утиче на висину цену коштања залиха недовршене производње и обрачун степена довршености учинка.*

X3(a): Систем обрачуна трошкова који се користи у предузећу утиче на то да попис недовршене производње захтева да се на пописним листама јасно истакне степен завршености производње.

X3(б): Систем обрачуна трошкова који се користи у предузећу, утиче на висину цене коштања залиха недовршене производње.

4. Методологија научно-истраживачког рада

Истраживања у вези са вредновањем залиха недовршене производње и утицају на финансијски положај и успешност пословања базирана су на следећим методама:

Desk research метода, кроз проучавање релевантне иностране академске и стручне литературе и примере праксе различитих земаља у вредновању залиха недовршене производње и утицају на финансијски положај и успешност пословања, пружила је основу за коришћење свих осталих метода.

Историјска метода је коришћена са сврхом историјског осврта у смислу начина вредновања залиха недовршене производње коришћених у претходном историјском периоду, како би данашњи начин рачуноводственог третмана залиха недовршене производње и свих битних питања за ово поље пружили основу за сагледавање тенденција у будућности, на основу претходних искустава.

Посебан акценат у докторској дисертацији је на *компаративној анализи* рачуноводственог третмана залиха у различитим делатностима која је коришћена у свим оним деловима у којима ће бити потребно направити компарацију различитих рачуноводствених третмана залиха, што доприноси практичнијој и потпунијој анализи.

Студије случаја (Case studies) су коришћене ослањајући се на доступне случајеве из пословне праксе у Републици Србији, посебно у пољопривреди, где није могуће због малог узорка и постојања микро предузећа извести валидне статистички значајне закључке. Осим поменутог, намера кандидата је била да покаже, кроз критичко преиспитивање рачуноводственог третмана залиха недовршене производње и утицаја на финансијски положај и успешност пословања у великим и средњим предузећима, да се

могу извести и статистички валидни закључци о утицају на финансијски положај од стране менаџмента, као и утицај на резултат пословања.

Статистичке методе коришћене су у докторској дисертацији са циљем квантификације резултата емпиријског истраживања утицаја интерног обрачуна трошкова на залихе недовршене производње, као и испитивање утицаја примене МРС 2 и осталих релевантних стандарда на залихе недовршене производње и преко њих на резултат и финансијски положај предузећа као целине.

У истраживању вредновања залиха недовршене производње и утицају на финансијски положај и успешност пословања учествовали су испитаници који су запослени у средњим и великим предузећима прерађивачке индустрије у Републици Србији. Прикупљање података је извршено анкетирањем, у функцији тестирања валидности постављених хипотеза у раду. Истраживање је спроведено у шестомесечном периоду, када је подељено преко 300 упитника испитаницима који су запослени у средњим и великим предузећима прерађивачке индустрије, а враћено 110 попуњених упитника. Имајући у виду проблеме приликом спровођења истраживања, подаци добијени у овом истраживању анализирани су коришћењем софтвера за статистичку обраду података у друштвеним наукама SPSS 19.0. На основу добијених резултата, спроведене су даље анализе и изведени одређени закључци. Истраживањем се гарантовала анонимност информација, а сама сврха резултата истраживања је са намером коришћења искључиво у научне сврхе. Тако се пошло од истраживачког питања, пре свега, о процедурама и системима који се користе приликом вредновања залиха недовршене производње и њиховом утицају на финансијски положај и успешност пословања у предузећима прерађивачке индустрије, ради тога да се дође до мишљења испитаника у вези са одређеним питањима из ове области. Поступком дизајнирања анкете поштован је метод затворених питања, са већ структурираним, понуђеним одговорима, како су и дефинисана сва питања, изузев питања о години оснивања предузећа и броју запослених. Анкетни упитник је структуриран у четири целине и толико и група питања. У циљу обраде података, извршена је оцена узорка дистрибуције у погледу нормалности дистрибуције, помоћу нумеричких метода за оцену нормалности: Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk тестова и вредности за асиметрију skewness (скјунис) и за спљоштеност kurtosis, као и уз помоћ графичких метода за оцену нормалности расподеле: хистограма, дијаграма стабла и листа, нормалних Q-Q графикона, детрендованих нормалних Q-Q графикона и правоугаоних дијаграма. Претходно наведеним нумеричким и графичким методама утврђено је да посматране варијабле одступају од нормалне расподеле за поређење резултата, и на основу тога донета одлука о коришћењу конкретних непараметарских тестова за тестирање хипотеза.

У другом делу истраживања, одговори испитаника из одређених предузећа који се односе на вредновање залиха, евентуалне манипулације и одступање од професионалне регулативе, преиспитани су тако што је извршена анализа финансијских извештаја конкретних предузећа. На овај начин је извршено довођење одговора испитаника у везу са конкретним финансијским показатељима утицаја залиха на финансијски положај и резултат.

5. Садржај истраживања

Садржај докторске дисертације је структуриран тако да је анализа тематике извршена у складу са дефинисаним предметом, циљевима и хипотезама истраживања. Структура

докторске дисертације се, поред увода, закључка и прегледа коришћене литературе, састоји од пет логично повезаних целина.

Први део носи назив „Улога и значај професионалне и интерне регулативе код рачуноводственог третмана залиха недовршене производње”. Сагледавајући различите врсте залиха, може се уочити да залихе недовршене производње данас представљају нужност, јер се јављају као последица производног процеса и обрачунског периода. У овом делу рада је извршена анализа законске, професионалне и интерне рачуноводствене регулативе о залихама недовршене производње, са циљем што потпунијег приказа и објашњења свих оних законских прописа, стандарда и рачуноводствених политика који утичу на ово поље. Тако су у делу законске регулативе поред Закона о рачуноводству, сагледана и питања пописа, контног оквира, образаца и садржине позиција у обрасцима финансијских извештаја у деловима где се појављују залихе недовршене производње.

У оквиру најважнијих делова рачуноводствене регулативе који се односе на област залиха недовршене производње, анализирани се Међународни рачуноводствени стандарди (МРС), Међународни стандарди финансијског извештавања (МСФИ) и тумачења која прате стандарде, као и Међународни стандарди ревизије (МСР) и дат приказ Концептуалног оквира за финансијско извештавање и Кодекса етике за професионалне рачуновође. Међународним рачуноводственим стандардима, се између осталог, дефинише и признавање и вредновање, и утиче на финансијски положај и успешност пословања предузећа као целине. Признавање и вредновање залиха недовршене производње врши се у складу са МРС 2-Залихе, МРС 8-Рачуноводствене политике, промена рачуноводствених процена и грешке, МРС 11-Уговори о изградњи, МРС 41-Пољопривреда и другим релевантним МРС.

Приликом дефинисања интерних аката везаних за рачуноводство, предузећа морају да уважавају суштински процес производње који има утицај на степен довршености залиха недовршене производње и начин обухватања трошкова који чине цену коштања. Што се тиче производних предузећа, односно конкретно предузећа прерађивачке индустрије, треба да у свој интерни акт укључе и приказ трошкова који се могу урачунати у цену коштања производа и услуга, а оних који не могу бити урачунати, у складу са МРС 2 и осталим релевантним МРС. У овом делу је утврђено да не служе корисницима, јер из делова напомена уз финансијске извештаје изабраних предузећа не могу уочити све специфичности билансирања залиха недовршене производње и осталих залиха и зато је дато низ препорука у вези са истим.

Други део под називом „Улога, место и значај обрачуна трошкова у функцији рачуноводственог третмана залиха недовршене производње” представља неопходну основу за проучавање и даље анализе обрачуна трошкова у докторској дисертацији, у функцији рачуноводственог третмана залиха недовршене производње. Говорећи о значају проблематике рачуноводственог третмана залиха недовршене производње, сагледан је делокруг послова финансијског књиговодства и обрачуна трошкова и учинака који се односе на ово поље. Самим тим, да би билансирање и исказивање залиха и резултата у званичним билансима припремљеним од стране финансијског књиговодства били реални и конзистентни, мора се организовати обрачун трошкова у предузећима, а у складу са самом улогом и значајем обрачуна трошкова. Кроз преиспитивање организационог финансијског и погонског књиговодства, приказани су могући начини организовања, и то

кроз јединствено књиговодство, као и заједничко књиговодство предузећа. У оквиру овог дела говори се о трошковима и учинцима као значајним елементима обрачуна трошкова. Узимајући у обзир да обрачун трошкова и учинака обезбеђује информације за билансирање залиха недовршене производње и готових производа као један од основних циљева, поред овог циља, детаљније су сагледани и циљеви у вези са планирањем и контролом и у вези са политиком цена, пословним одлучивањем и мотивацијом запослених.

У складу са потребама детаљније обраде стратегијске и краткорочне анализе трошкова, у овом делу, имајући у виду значај трошкова, предмет даље анализе, извршен је кроз објашњење саме анализе структуре трошкова. Говорећи о рационализацији трошкова којој се придаје посебна пажња у предузећима, истакнута су многа поља у којима се може спровести иста, која се у великој мери, између осталог, односе и на недовршену производњу. Тако долазимо до значаја утврђивања трошкова, којима се придаје све већа пажња приликом доношења различитих пословних одлука у предузећима, за чије намене се могу користити концепт маргиналних трошкова или концепт укупних трошкова. Приликом доношења одлука, истиче се да би менаџери требали да у процес доношења одлука укључе информације попут искоришћености капацитета постројења, која представља критични сигнал потенцијалних релевантних опортунитетних трошкова. Поред претходно наведеног, у овом делу сагледана је CVP анализа (анализа односа између трошкова, обима и профита), кроз разматрање коришћења обрасца понашања трошкова за тумачење и очекиване промене пословног прихода који су резултат промена у профиту, трошковима, или обиму активности, и један посебно битан део примене ове анализе, а то је одређивање тачке рентабилности.

У наставку овог дела акценат је на примени метода вредновања трошкова производње на основу којих се утврђује цена коштања залиха недовршене производње. У том контексту, битно је направити разлику између обрачуна по потпуним или делимичним (враијабилним) трошковима. Посебне критичне тачке приликом преиспитивања метода обрачуна трошкова, засноване су на примени метода по стварној цени коштања и метода по планској цени коштања. На овај начин указано је на проблематику примене модела обрачуна трошкова по стварним трошковима у појединачној или серијској производњи и масовној производњи, насупротив моделу обрачуна по планским трошковима у приказаним врстама производње. Сагледавање критичних тачака обухватања трошкова, у складу са претходно наведеним, омогућило је упоредну анализу система трошкова по радном налогу и система процесних трошкова. Поред претходно наведених традиционалних система обрачуна трошкова (који се значајно користе у Републици Србији), у овом делу је сагледана и специфичност одређених савремених система обрачуна трошкова, и то у смислу основних примена и њиховог значаја у производним предузећима. Начин обухватања трошкова у погонском књиговодству и приказана процедура самог обрачуна трошкова, служе као основа и самим тим и приказ критичних тачака приликом развијања модела обрачуна трошкова.

У трећем делу под називом „**Рачуноводствени проблеми пописа залиха недовршене производње, вредновање, као и преварне радње у вези са залихама**”, сагледан је третман цене коштања и нето продајне цене у различитим системима производње, кроз компаративну анализу. На тај начин пружена је основа разумевања цене коштања у случају коришћења за потребе састављања, и самим тим и утицаја на биланс успеха и

биланс стања, кроз потребе билансирања трошкова производње у билансу успеха, и потребе билансирање залиха недовршене производње у билансу стања. Посебна пажња у овом делу усмерена је на приказ и детаљно објашњење трошкова који се могу урачунати у вредност залиха недовршене производње и оних који не могу бити урачунати.

Неоходност критичке оцене могућих неправилности у вези са залихама недовршене производње приказана је кроз пар критичних тачака које се односе на усклађивање књиговодственог са стварним стањем залиха недовршене производње, затим вредновање залиха недовршене производње приликом производње, вредновање излаза залиха недовршене производње и вредновање постојећих залиха недовршене производње на датум биланса. Усклађивање књиговодственог са стварним стањем залиха недовршене производње, приказано је анализом кроз примере производних предузећа, затим пољопривреде и грађевинарства. Примарно вредновање залиха може се вршити приликом њихове набавке, док се у некој од фаза производње, са прекидом или обуставом производње, залихе, такође могу вредновати. Тако је указано, да се у случају производње, залихе вреднују по цени коштања, а да је приликом састављања обрачунских калкулација, неопходно саставити обрачун производње, који треба да покаже висину трошкова по структури цене коштања, што је и први задатак обрачуна трошкова у овом делу. Говорећи о вредновању излаза залиха у складу са стандардима који регулишу ово поље, преиспитане се две методе излаза за залихе, односно набавне вредности/цене коштања залиха, и то, примена ФИФО методе („први улаз–први излаз”) или методе пондерисаног просечног трошка. Према постојећим прописима у САД-у, допуштена је употреба ЛИФО методе („последњи улаз–први излаз”), која је на територији Републике Србије забрањена, јер може имати значајне ефекте на залихе и резултат предузећа. У случају вредновања постојећих залиха недовршене производње на датум биланса, говори се о томе да се недовршена производња не отписује испод своје цене коштања, ако се очекује да ће готови производи за чију ће производњу залихе бити и потрошене, бити продати по цени која ће бити виша од цене коштања залиха недовршене производње или најмање једнака њима. У супротном, објашњено је свођење цене коштања залиха недовршене производње на нето продајну цену. У овом делу указано је и на могуће преварне радње у вези са залихама које могу настати у предузећима, као и на препоруке у вези са благовременим спречавањем или ублажавањем негативног утицаја који могу имати на пословање предузећа.

У четвртом делу под називом „Билансирање залиха и резултат” анализирани су дефинисање и приказ билансирања залиха у смислу утицаја на резултат, јер се посебна улога циљева обрачуна трошкова за предузеће, може сагледати у билансирању резултата. У складу са тим, у овом делу приказани су циљеви који се односе на званично билансирање резултата за предузеће као целину, затим за одређени краткорочни обрачун резултата и за уже организационе делове предузећа. Говори се и о пореским прописима, који су значајни за управљање и о делу пореског аспекта обрачуна трошкова и утицаја пореских прописа на билансирање залиха.

Скривени губици се често јављају на позицијама залиха, а код залиха недовршене производње могу имати утицај на финансијски положај предузећа, односно деформишу га. Приликом вредновања залиха недовршене производње, у овом делу нарочиту пажњу је посвећана детаљнијем критичком преиспитивању више питања. Значајно је питање утицаја залиха недовршене производње на финансијски резултат, кроз могућност процене

залиха по вишој вредности од стварне/продајне и на тај начин исказан и виши резултат и обрнуто, процене залиха по нижој вредности и исказан нижи резултат. Процена залиха недовршене производње по вишој вредности, и сам утицај на резултат пословања, значи да долази до стварања скривених губитака. Неретко се у пракси догађа да се вредност залиха недовршене производње потцени, односно исказе по нижој вредности и на тај начин утиче на финансијски резултат, односно и нето добитак је потцењен. Тај део потцењеног нето добитка се преноси у следећи период, односно настаје скривени добитак-латентне резерве. Може се истаћи да се прецењивање и потцењивање вредности залиха недовршене производње, односно исказивање скривених губитака и латентних резерви, открију приликом реализације блиско повезаних трансакција, као и приликом вршења пописа, те су ове неправилности краткорочног карактера. Још се говори о проблему свођења цене коштања недовршене производње на нето продајну цену.

Пети део носи назив „Емпиријско истраживање, оцена, стање и перспективе рачуноводственог третмана залиха недовршене производње”. Сходно спроведеном емпиријском истраживању, на почетку овог дела рада, дефинисан је концептуални оквир истраживања дефинисањем кључних аспеката или варијабли истраживања. У истраживању су учествовати испитаници који су запослени у средњим и великим предузећима прерађивачке индустрије у Републици Србији, и то 110 испитаника (1 предузеће=1 испитаник). Имајући у виду ограничења приликом спровођења истраживања, подаци добијени у овом истраживању анализирани су коришћењем софтвера за статистичку обраду података у друштвеним наукама SPSS 19.0. На основу добијених резултата изведени су одређени закључци о развијености обрачуна трошкова и његовог утицаја на вредност трошкова укључених у цену коштања залиха недовршене производње и начина на који се вреднују залихе недовршене производње и врши примена МСФИ/МРС у овој области.

У наставку је извршен приказ одговора испитаника, коришћењем дескриптивне статистике и то по деловима упитника који се односе на обрачун трошкова и његову везу са залихама недовршене производње у тим предузећима, као и приказ одговора испитаника око примене МСФИ/МРС код вредновања залиха и утицаја на резултат. У циљу даље обраде података, извршена је оцена узорка дистрибуције у погледу нормалности дистрибуције, помоћу нумеричких и графичких метода за оцену и утврђено да посматране варијабле одступају од нормалне расподеле за поређење резултата. Због одступања посматраних варијабли од нормалне расподеле, за сврхе тестирања хипотеза, коришћене су непараметарске технике. У наставку су приказане претпоставке за развој истраживачког модела и настанак самих хипотеза у смислу ранијих истраживања, идентификоване нове везе и потенцијалне хипотезе које је потребно детаљније испитати у будућности. Након приказа развоја хипотеза, приступило се коришћењу непараметарских тестова за тестирање постављених хипотеза. Овај део рада се закључује тако што идентификује нове везе и потенцијале хипотезе, које је потребно детаљније испитати у будућности, везано за залихе недовршене производње.

У другом делу истраживања, спроведена је анализа уз помоћ секундарних података прикупљених на основу званичних финансијских извештаја посматраних предузећа у којима су запослени испитаници, а преко сајта Агенције за привредне регистре. Кроз допуну емпиријског истраживања уз помоћ секундарних података из званичних финансијских извештаја, детаљније је истражена суштина рачуноводственог третмана и

билансни ефекти залиха недовршене производње и могућих утицаја на финансијски положај и успешност пословања. Дакле, овде се одговори испитаника из одређених предузећа који се односе на вредновање залиха, евентуалне манипулације и одступање од професионалне регулативе, преиспитују тако што се анализирају финансијски извештаји конкретних предузећа. На овај начин се доводе одговори испитаника у везу са конкретним финансијским показатељима утицаја залиха на финансијски положај и резултат. Након разматрања закључака истраживања, приказана су и ограничења истраживања, управо из разлога указа на проблеме приликом спровођења истраживања и могућих препорука и смерница за унапређење у будућности.

5. Остварени резултати и допринос истраживања

Емпиријско изучавање проблематике вредновања залиха недовршене производње и утицај на финансијски положај и успешност пословања извршено је у предузећима прерађивачке индустрије у Републици Србији на узорку од 110 великих и средњих предузећа. Примарним истраживањем утврђено је да је управљање залихама у предузећима обухваћеним узорком најчешће организовано у оквиру осталих функција, а не као самостална функција, а да је говорећи о самој врсти производа и начину диверсификације производног програма, закључено да, у просеку, већи број предузећа производи различите, али међусобно повезане производе. Што се тиче софтвера који се користи за рачуноводствено евидентирање залиха, утврђено је да је то најчешће индивидуални софтвер.

На питања о обрачуну трошкова и учинака, испитаници су у просеку најчешће одговорили да сматрају да је организован обрачун трошкова и учинака и контни план класе 9, док незнатно мањи број испитаника сматра да је исти у потпуности организован. У том смислу, за обрачун трошкова и учинака најчешће се у предузећима прерађивачке индустрије користи обрачун по стварним трошковима. Истраживањем је такође утврђено да се у већини предузећа утврђују трошкови по фазама производног циклуса, конкретно у 73,4% предузећа, за разлику од око четвртине анкетираних предузећа, конкретно 26,6%, у којима се не врши утврђивање трошкова по фазама производног циклуса. Ово питање представља једно од битнијих у смислу утицаја на резултат и извођења закључака о утврђивању цене коштања након неког степена обрачуна довршености учинака. У складу са важношћу овог питања, даље је утврђено и да већи број испитаника, конкретно 60,6%, сматра да се приликом вршења пописа у предузећу захтева да се на пописним листама јасно истакне степен завршености производње, који се односи на трошкове материјала за израду и опште трошкове производње, док је више од трећине испитаника, тачније 39,4%, одговорило да се приликом вршења пописа не захтева претходно наведено. Анализа одговора на претходна два питања ствара сумњу истраживача и окружења, по питању организационих питања пописа и адекватно утврђеног степена довршености учинака и самим тим и цене коштања код оних предузећа код којих се не захтева да се на пописним листама истакне степен завршености, у смислу сумње на креативно рачуноводство. Степен довршености учинака представља битан фактор приликом указивања на рачуноводствене импликације залиха недовршене производње, у смислу да може имати утицаја на резултат предузећа као целине. Претходно може довести до тога да неутврђени или неадекватно утврђени степен завршености учинака може имати утицај на трошкове

производње, односно на цену коштања учинака након неког степена довршености и тиме имати утицај на резултат предузећа као целине.

У складу са провером примене МРС-а приликом формирања цене коштања, утврђено је да, у просеку, највећи број испитаника приликом формирања цене коштања залиха поштује МРС 2. Приликом анализе одговора на ово питање, може се истаћи да извесно ограничење, конкретно код овог питања, представља могућност да су испитаници можда прибегли давању друштвено прихватљивог одговора, иако у ситуацији можда није тако, јер би можда реалан одговор створио сумњу истраживача и окружења на одређене „недозвољене” поступке, који су у супротности са применом професионалне регулативе. Даље је утврђено да већина испитаника сматра да структуру цене коштања чине: трошкови директног материјала израде, трошкови директних зарада, општи трошкови производње, остали трошкови у оној мери у којој су настали приликом довођења залиха на њихово садашње место и садашње стање и трошкови финансирања (позајмљивања), а што је неопходно предвидети рачуноводственом политиком о мерењу и процењивању залиха. Говорећи и даље о значају трошкова, утврђено је да, у просеку, у већем броју предузећа у којима су испитаници запослени, постоји јасна подела трошкова на фиксне и варијабилне, као и да је формирана извештајна база свих врста трошкова који настају у предузећу. На основу одговора испитаника, а на питање, да ли се у предузећу врши утврђивање фактора који утичу на рационализацију поступака и активности у циљу снижења трошкова, најчешћи одговор је да се често врши утврђивање. Том приликом се, у просеку, највише утиче на могућности смањења општих трошкова производње. Структура одговора испитаника на питање да ли се у предузећу врши планирање и рационализација у смислу смањене цене коштања залиха недовршене производње, показује да се у највећем броју предузећа често врши планирање и рационализација у смислу смањене цене коштања залиха недовршене производње. Делокруг општих трошкова, укључујући различите врсте трошкова, нуди више могућности утицаја на смањење, те на тај начин смањење цене коштања, за разлику од директних трошкова материјала и зарада, те привлачи пажњу менаџера.

Сагледавајући критичне тачке приликом рачуноводственог третмана залиха недовршене производње, утврђено је да је, у просеку, најчешће коришћена метода уз помоћ које се обавља вредновање излазне вредности залиха недовршене производње, метода просечне цене, и то 63,6%, а да се ЛИФО метода не користи уопште, што је у складу са забраном њене употребе према МРС 2 који се примењује у Републици Србији. ФИФО метода се просечно на основу истраживања примењује 15%. Следећим критичним питањем у вези са залихама недовршене производње утврђено је да је најчешће коришћен начин вредновања залиха недовршене производње на датум биланса коришћењем цене коштања, за разлику од коришћења нето продајне цене која је нижа од цене коштања. Имајући у виду да већи број испитаника користи цену коштања, поставља се питање да ли се у наведеним предузећима поштује начело опрезности, ако се на основу одговора испитаника уочава да се најчешће не примењује нето продајна цена која је нижа од цене коштања, односно да ли је нето продајна цена стварно виша од цене коштања. Претходно наведено ствара сумњу да се на овај начин, можда не прикрива тежња да се залихе не отписују, јер би то свакако утицало на пословне расходе и самим тим на резултат предузећа као целине.

Говорећи о интерним актима који обухватају и процедуре у вези са залихама недовршене производње, у анкетираним предузећима, на основу одговора испитаника, утврђено је да у највећем броју предузећа постоји интерни акт који регулише питања залиха недовршене

производње. Самим тим у већини предузећа су у оквиру напомена уз финансијске извештаје, посебно сагледане рачуноводствене политике које се односе на недовршену производњу. Обухваћеност рачуноводственим политикама је показала да највећи број предузећа има у потпуности дефинисан начин одобравања директних трошкова израде, затим општих трошкова производње и дефинисан начин распоређивања општих трошкова на носиоце трошкова – недовршене производе и готове производе општим актом. Овде се може извести закључак да предузећа у којима су запослени испитаници, примењују традиционалне системе обрачуна трошкова за одобравање директних трошкова израде, затим општих трошкова производње и распоређивање општих трошкова на носиоце трошкова – недовршене производе и готове производе, што је потврђено и одговорима да се најчешће за обрачун трошкова и учинака користи обрачун по стварним трошковима. У том смислу, као закључак и могуће унапређење претходно наведеног одобравања и распоређивања трошкова, истиче се да би нови савремени системи обрачуна трошкова можда били валиднији, али да се свакако, као један од највећих недостатака њихове имплементације, истиче то што су скупи за примену.

У складу са предметом истраживања и утврђивања да ли залихе недовршене производње утичу на биланс стања, и биланс успеха предузећа, примарним истраживањем, у просеку, утврђено је да најчешће, код највећег броја предузећа, утичу у скромној мери. Испитаници у просеку сматрају да је најчешће делимично тачна тврдња да скривени губици који се јављају на позицијама залиха, а код залиха недовршене производње могу да имају утицај, на финансијски положај и успешност пословања предузећа. Говорећи о тврдњи да скривени добити који се јављају на позицијама залиха, а код залиха недовршене производње могу да имају утицај, на финансијски положај и успешност пословања предузећа, највећи број испитаника сматра да је ово у потпуности нетачна тврдња. Сагледавајући одговоре испитаника на тврдњу да се недовршена производња отписује испод своје цене коштања, односно своди на ниво продајне цене ако је продајна цена нижа у односу на цену коштања, највећи број сматра да је ово за случај пословања њихових предузећа у потпуности нетачна тврдња. С обзиром да су и код постављеног питања о начину вредновања залиха недовршене производње на дан биланса, испитаници најчешће одговорили да користе цену коштања, а не нето продајну цену која је ниже од цене коштања, опет се поставља питање да ли се у наведеним предузећима поштује начело опрезности, када се опет уочава да највећи број испитаника не користи отписивање цене коштања на ниво продајне цене, која је нижа од цене коштања. И овим питањем потврђена је сумња да се можда залихе не отписују, због утицаја на пословне расходе и самим тим на резултат предузећа као целине. Највећи број испитаника сматра да је у потпуности тачна тврдња да се крајњим и почетним вредностима залиха, односно повећањем или смањењем залиха у току године, утиче на повећање или смањење прихода и самим тим на финансијски резултат предузећа. Анализа претходно наведених тврдњи, наводи на сумњу истраживача да постоји могућност да су испитаници можда дали друштвено прихватљив одговор, јер би можда реалан одговор створио сумњу на одређене „недозвољене“ поступке, преварне радње или пак малверзације.

Проблематика вредновања залиха недовршене производње је уз помоћ примарних података добијених истраживањем допуњена и секундарним подацима, те су и на тај начин употпуњени закључци. Извршеном компаративном анализом појединих група делатности у оквиру прерађивачке индустрије, односно појединих позиција финансијских извештаја знатно је побољшан квалитет примарних података. На овај начин је допуном

истраживања по основу одговора испитаника који су запослени у предузећима прерађивачке индустрије, преузимањем и коришћењем одређених позиција из финансијских извештаја битних за утицај вредновања залиха недовршене производње на финансијски положај и успешност пословања, приказано кретање и динамика битних показатеља, структуре одређених позиција и неопходних елемената за још детаљнији приказ оцене претходно наведеног утицаја. Резултати добијени овим истраживањем на примеру предузећа из сектора прерађивачке индустрије служиће као основа за даљу разраду и анализу утицаја вредновања залиха недовршене производње на финансијски положај и успешност пословних субјеката из других области.

Научно-истраживачки доприноси ове дисертације се могу сагледати у појашњењу и потпунијем сагледавању вредновања залиха недовршене производње, како са теоријског, тако и са стручног аспекта. У теоријском смислу дисертација је омогућила синтезу и укрштање теоријских сазнања о проблематици вредновања залиха недовршене производње. Друштвени значај овог истраживања је примена актуелних сазнања о значају и улози вредновања залиха недовршене производње кроз могући утицај на финансијски положај и успешност пословања, односно на могуће манипулације са резултатом преко ове позиције. С обзиром на оскудна досадашња истраживања и интересовања истраживача за ово поље, посебан значај се огледа у препознавању овог поља као значајним и истовремено и критичним у делу вредновања и даљег утицаја на финансијски положај и успешност пословања. Тако се, несумњиво отварају нова истраживачка питања и критичне тачке истраживања залиха недовршене производње. Када говоримо о правцима истраживања ове теме, као будући корак нових истраживања у овој области може бити извршено истраживање које гарантује присуство истраживача приликом обрачуна степена довршености учинака у предузећима, и самостално закључивање о исправности коришћених процедура, као и статистичка и рачунарска анализа предузећа из области прерађивачке индустрије, кроз различите упоредне анализе и анализе предузећа различитих шифри делатности у оквиру прерађивачке индустрије, у смислу сагледавања мањих или виших износа залиха недовршене производње и њихових импликација на финансијски положај и успешност пословања предузећа.

Навешћемо неколико резултата, емпиријским истраживањем и анализом секундарних података, који уједно представљају стручне доприносе дисертације и смернице за коришћење и унапређење пословне праксе предузећа на следећи начин:

Прво, разматран је степен учешћа недовршене производње у активи биланса стања предузећа, и самим тим указано на могући волумен утицаја ове позиције на резултат предузећа. Компаративном анализом кретања и динамике битних показатеља, структуре одређених позиција и неопходних елемената појединих група делатности у оквиру прерађивачке индустрије, разјашњени су могући утицаји учешћа недовршене производње на резултат предузећа, односно могућност да се резултат подешава кроз вредновање залиха. Посебно треба истаћи да постојање залиха недовршене производње зависи од специфичности индустрије и делатности предузећа, те је у складу са тим и разматран утицај недовршене производње према групама истраживаних делатности у оквиру прерађивачке индустрије. Предузећа у оквиру прерађивачке индустрије на основу специфичних области делатности, подељена су на три групе. Тако Групу 1 чине предузећа која се баве производњом прехранбених производа и пића, Групу 2, предузећа која се баве производњом производа од гуме и пластике, производа од осталих неметалних минерала, основних метала и металних производа, осим машина и уређаја, док је Група 3 састављена

од предузећа која обављају производњу електричне опреме, непоменутих машина и непоменутих опреме, моторних возила, приколица и полуприколица и осталих саобраћајних средстава.

Извршеном анализом кретања динамике, структуре и утицаја појединих позиција финансијских извештаја предузећа у којима су запослени испитаници (110 предузећа) од 2010. до 2013. године, утврђено је следеће за одређене специфичне области у оквиру прерађивачке индустрије:

1. највеће учешће приликом анализе просечних вредности залиха недовршене производње у структури залиха, затим обртних средстава, затим укупних средстава, посматраних група делатности у оквиру прерађивачке индустрије, је обележје Групе 3, и то 34,68% у структури залиха, 21,87% у структури обртних средстава и 11,87% у структури укупних средстава;
2. посматрајући анализу учешћа просечних вредности залиха недовршене производње у структури залиха, затим обртних средстава, затим укупних средстава, посматраних група делатности у оквиру прерађивачке индустрије, предузећа Групе 2 карактерише 16,17% учешћа у структури залиха, 9,12% у структури обртних средстава и 4,70% у структури укупних средстава;
3. најмање учешће у анализи просечних вредности залиха недовршене производње у структури залиха, затим обртних средстава, затим укупних средстава, посматраних група делатности у оквиру прерађивачке индустрије, је обележје Групе 1, и то 15,44% у структури залиха, 7,64% у структури обртних средстава и 4,28% у структури укупних средстава;

Радија ликвидности и одабрана радија активности потврђују остварене ниже просечне вредности радија опште, редуциране ликвидности, нето обртних средстава, затим коефицијента обрта пословне, затим обртне имовине, залиха и залиха недовршене производње Групе 3 у односу на Групе 1 и 2, а највише просечне вредности претходно наведених коефицијената Групе 1. Сагледавајући даље кретање оствареног просечног резултата истих група прерађивачке индустрије, уочено је да у оквиру посматраних група делатности од 2010. до 2013. године, највећи просечан добитак карактерише Групу 1, док је најмањи просечан добитак уочен код Групе 3. Такође, у посматраним годинама учешће просечног добитка Групе 1 је далеко веће у односу на просечан нето губитак предузећа ове групе, што није случај са предузећима Група 2 и 3. Групе 2 и 3 карактерише далеко веће учешће просечног губитка у односу на просечан добитак у посматраним годинама, а већи просечни губитак је уочен код предузећа Групе 3 у односу на Групу 2. Претходно приказаним резултатима утврђено је да виши или нижи износ залиха недовршене производње у билансу стања даје могућност менаџменту предузећа да утиче на финансијски положај, а такође је на основу спроведене корелационе анализе, утврђено да постоји позитивна корелација између степена утицаја залиха недовршене производње на биланс стања, односно на финансијски положај предузећа и степена утицаја залиха недовршене производње на биланс успеха, односно на успешност пословања предузећа и потврђено да предузећа са вишим или нижим износом залиха недовршене производње у билансу стања имају већу склоност да утичу на прецењивање или потцењивање резултата односно успешности пословања.

Друго, разјашњени су улога, процедуре и начини функционисања различитих система обрачуна трошкова у функцији вредновања залиха, што представља основу да се укаже менаџменту предузећа на критичне тачке на које треба да обрати пажњу код подешавања

интерног обрачуна залиха недовршене производње, као и обрачуна степена довршености учинка у различитим делатностима. Спроведеним примарним истраживањем утврђено је да се најчешће у предузећима прерађивачке индустрије и даље користи обрачун по стварним трошковима. У том смислу разматрана је развијеност система обрачуна трошкова и контролног плана класе 9, као и развијеност и примена стандарда у смислу мање или веће развијености и тиме остављеног простора за могуће манипулације у делу утицаја залиха недовршене производње на резултат предузећа. Статистичком анализом података добијених примарних истраживањем утврђено је корелационом анализом и потврђено Kruskal-Wallis тестом, да постоји позитивна корелација и веза између степена развоја обрачуна трошкова и учинака и контролног плана класе 9 и примене стандарда МРС 2 приликом формирања цене коштања залиха и тиме остављеног мањег или већег простора за утицај менаџмента на резултат. Такође, даљом статистичком анализом утврђено је уз помоћ Ни-квадрат теста независности, да не постоји статистички значајна веза између оних предузећа у којима се користи обрачун по стварним трошковима и оних у којима се користи обрачун по планским (потпуним или делимичним) са захтевом да се приликом пописа залиха недовршене производње на пописним листама јасно истакне степен завршености производње који се односи на трошкове материјала за израду и опште трошкове производње. Такође, истим тестом је утврђено не постоји статистички значајна веза између оних предузећа у којима се користи обрачун по стварним трошковима и оних у којима се користи обрачун по планским (потпуним или делимичним) са утврђивањем трошкова по фазама производног циклуса. Тестирањем ових питања указано је на то, да ли системи обрачуна трошкова примењени у предузећима у нашој земљи дају могућност менаџменту да утиче на обрачун степена довршености учинака и утврђивање цене коштања након неког степена довршености.

Треће, залихе недовршене производње су препознате као критична тачка у случају интерних општих аката којима је регулисано ово поље и самим тим, указано на значај регулисања процедура и поступака у вези са залихама недовршене производње интерним актима. На основу исказаних делова напомена уз финансијске извештаје изабраних предузећа прерађивачке индустрије, уочено је да су они делови напомена који се односе на залихе идентично или са малим прилагођавањима примењени код већине предузећа, на начин пресликавања делова стандарда МРС 2 који се односи на ово поље, па тако не служе у потпуности корисницима да из истих могу уочити све специфичности билансирања залиха недовршене производње и осталих залиха. Тако се препоручује откриће методе вредновања залиха и свих оних специфичних и самим тим и критичних момената приликом билансирања залиха недовршене производње и осталих залиха, како би напомене уз финансијске извештаје предузећа у погледу залиха, исказане у складу са специфичним пословима и делатношћу предузећа, а поштовајући регулативу, биле довољно информативне у смислу свих информација везаних за ово поље. Посебно треба истаћи да тренутно у Републици Србији не постоје усаглашени ставови и правила приликом садржаја општих аката предузећа у вези са залихама недовршене производње у односу на препоруке за усаглашавање и препознавање свих критичних тачака у вези са залихама недовршене производње као деловима интерних аката предузећа. Такође, истичу се препоруке да се општим актом – рачуноводственим политикама обухвати начин одобравања директних трошкова израде, општих трошкова производње, као и начин распоређивања општих трошкова на носиоце трошкова – недовршене производе и готове производе. Коришћењем статистичке анализе и у овом делу, уз помоћ Ни-квадрат теста

независности, утврђено је да не постоји статистички значајна веза између оних предузећа у којима су општим актом регулисана питања залиха недовршене производње и оних у којима није регулисано ово питање са захтевом да се приликом пописа залиха недовршене производње на пописним листама јасно истакне степен завршености производње и тако представља фактор утицаја на финансијски резултат предузећа као целине. На основу свега наведеног може се закључити да интерна регулатива у Републици Србији још увек није довољно развијена у смислу свеобухватности специфичних питања рачуноводственог третмана залиха недовршене производње производних предузећа. У смислу побољшања потребно је, пре свега, интерним актима предвидети све могуће критичне и мање критичне тачке у вези са рачуноводственим третманом залиха недовршене производње, како би се омогућила основа и самим тим и дефинисали детаљни поступци у складу са специфичним пословима и делатношћу предузећа.

Четврто, као посебна критична тачка у обрачуну трошкова и учинака препознат је обрачун процента степена довршености учинака у предузећима. Самим тим, обрачун процента довршености учинака размотрен је у смислу развијености и могућих манипулација у овом делу, односно преко смерница на могуће манипулације у делу степена завршености учинака. Такође, може се истаћи препорука да се приликом пописа недовршене производње у предузећима на пописним листама јасно истакне степен завршености производње, са становишта трошкова материјала за израду, и општих трошкова производње, као и то да овај попис треба вршити више пута у току године, а не само на крају пословне године. И приликом сагледавања ове критичне тачке, уз помоћ Никвадрат теста независности, утврђено је да постоји статистички значајна веза између оних предузећа у којима се врши утврђивање трошкова по фазама производног циклуса у предузећу и оних у којима се не врши са захтевом да се приликом пописа недовршене производње захтева да се на пописним листама јасно истакне степен завршености производње, који се односи на трошкове материјала за израду и опште трошкове производње и тако представља фактор могућег утицаја на резултат предузећа као целине. Смерница која се може истаћи која уједно представља и препоруку у оквиру овог дела, је та, да у предузећима треба бити примењено утврђивање трошкова по фазама производног циклуса, јер се тако олакшава да се приликом пописа утврди и јасно на пописним листама истакне степен довршености учинака, што би требало бити дефинисано одговарајућим интерним актима предузећа, јер се на тај начин може утицати на смањење ризика могућег утицаја на резултат.

Пето, као такође једна од посебно критичних тачака у обрачуну трошкова и учинака, разматрана је и развијеност обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености, и тиме указано да ово може имати утицај на подешавање резултата и финансијског положаја сходно циљевима менаџмента. Самим разматрањима могућих манипулација у деловима обрачуна степена довршености и обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености, указано је на начине могућих манипулација вредности залиха недовршене производње. У вези са овим критичним питањем, корелационом анализом утврђено је да постоји позитивна корелација између утврђивања трошкова по фазама производног циклуса у предузећу и степена примене МРС 2 приликом формирања структуре цене коштања залиха и тако представља фактор могућег утицаја на резултат. Истом анализом утврђено је да постоји позитивна корелација између утврђивања трошкова по фазама производног циклуса у предузећу и обухваћености начина одобравања директних трошкова израде, затим општих трошкова производње и

обухваћености начина распоређивања општих трошкова на носиоце трошкова-недовршене производе и готове производе општим актом – рачуноводственим политикама предузећа. Конкретно, може се уочити да је неутврђивање трошкова по фазама производног циклуса повезано са мањим степеном примене MPC 2 приликом формирања структуре цене коштања и мањим степеном развоја обухваћености начина одобравања директних трошкова израде, затим општих трошкова производње и обухваћености начина распоређивања општих трошкова на носиоце трошкова-недовршене производе и готове производе општим актом – рачуноводственим политикама предузећа и обрнуто, да је тврђивање трошкова по фазама производног циклуса повезано са већим степеном примене претходно наведених питања. На тај начин се приликом утврђивања цене коштања учинака након одређеног степена довршености, а у случајевима неутврђивања трошкова по фазама производног циклуса и даљих повезаности са степеном примене MPC 2 и развоја обухваћености трошкова, може утицати на резултат предузећа. И у овом делу се још једном истиче препорука да се у предузећима утврђују трошкови по фазама производног циклуса, јер се поред наведених питања у вези са претходним делом, повећава и степен примене MPC 2 приликом формирања структуре цене коштања и степен развоја обухваћености начина одобравања директних трошкова израде, затим општих трошкова производње и обухваћености начина распоређивања општих трошкова на носиоце трошкова-недовршене производе и готове производе општим актом – рачуноводственим политикама предузећа, и на тај начин се може утицати на смањење ризика могућег утицаја на резултат.

Шесто, сумарни резултат је идентификован утицај комбинације развијености система обрачуна трошкова и контног плана класе 9, обрачуна процента степена довршености и обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености, на повећање или смањење вредности недовршене производње и тиме утицај на резултат предузећа. Даљом корелационом анализом утврђено је да постоји позитивна корелација између степена развоја обрачуна трошкова и контног плана класе 9 и степена утицаја залиха недовршене производње на биланс стања и степена утицаја залиха недовршене производње на биланс успеха, затим, позитивна корелација између утврђивања трошкова по фазама производног циклуса у предузећу и степена утицаја залиха недовршене производње на биланс стања и степена утицаја залиха недовршене производње на биланс успеха. Спроведеном регресионом анализом утврђено је да развијеност обрачуна трошкова и учинака и контног плана класе 9, као и обрачун цене коштања учинака након неког степена довршености доприносе објашњењу степена утицаја залиха недовршене производње на биланс стања, односно на финансијски положај предузећа, као и да обрачун цене коштања учинака након неког степена довршености доприноси објашњењу степена утицаја залиха недовршене производње на биланс успеха, односно на успешност пословања предузећа. Претходним приказима резултата, стиче се јасан утисак да постоји више могућих фактора утицаја залиха недовршене производње на резултат предузећа, као и да степен учешћа недовршене производње у активи биланса стања указује на волумен утицаја те позиције на резултат предузећа, и тиме је указано менаџменту да треба посебно да се фокусира на могућа поља утицаја, која су евалуирана у раду. Заправо, сумарни резултат је идентификовање утицаја развијености интерног обрачуна трошкова на залихе недовршене производње, тако и утицај билансирања залиха недовршене производње кроз примену међународних стандарда, на повећање или смањење вредности недовршене производње и тиме утицај на резултат предузећа и финансијски положај. Овај комбиновани циљ

представља заправо успостављање везе између две димензије утицаја рачуноводственог третмана залиха недовршене производње. Једна димензија утицаја је кроз управљачко рачуноводство и обрачун трошкова, а друга је кроз билансирање залиха за потребе екстерног финансијског рачуноводства и обрачуна резултата. Веза између обрачуна трошкова и финансијског рачуноводства у смислу рачуноводственог третмана залиха недовршене производње огледа се у преузимању почетног стања недовршене производње и трошкова са класе 5 у обрачун трошкова, као и преузимањем повећања или смањења вредности залиха недовршене производње у финансијско књиговодство из обрачуна трошкова.

У докторској дисертацији, посебно је сагледан случај пољопривредних предузећа и примена стандарда који се тичу залиха, односно примена фер вредности за залихе у пољопривреди. Спроведеном студијом случаја више пољопривредних предузећа која се баве биљном и животињском производњом утврђено је да примена стандарда, конкретно фер вредности за залихе приликом рачуноводственог третмана залиха има делимичан утицај на финансијски положај и резултат пословања ових предузећа. На овај начин је допуњено истраживање различитих индустрија о рачуноводственом третману залиха недовршене производње и показано да ли примена стандарда у случају залиха може утицати на финансијски положај и успешност пословања ових предузећа. Такође, у случају истражених предузећа која се баве пољопривредном производњом, идентификовано је да посматрана велика предузећа и из области биљне и из области животињске производње примењују фер вредност за залихе која је умањена за трошкове продаје у моменту убирања, за разлику од посматраних средњих предузећа, која не примењују у потпуности МСФИ/МРС, те у тим случајевима треба обратити пажњу на фер вредност за залихе у пољопривреди, које могу имати делимичан утицај на финансијски положај и резултат пословања пољопривредних предузећа. Овим је остављен простор за даља истраживања и могуће надградње анализе фер вредности за залихе у пољопривреди у односу на финансијски положај и резултат ових предузећа.

6. Мишљење комисије о докторској дисертацији

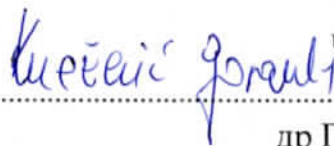
Докторска дисертација кандидата Александре Митровић под називом „**Рачуноводствене импликације залиха недовршене производње**” представља адекватан приступ обради третиране проблематике и методологије истраживања. У прилог оригиналности докторске дисертације говори и велики број графичких приказа, слика и табела уз помоћ којих је кандидат додатно побољшао квалитет структуре дисертације. Такође, спроведено истраживање даје допринос рачуноводственој проблематици и третману залиха недовршене производње, кроз детаљније испитивање аспекта интерног обрачуна и аспекта финансијског рачуноводства. Један од доприноса докторске дисертације се огледа у сагледавању виших или нижих износа залиха недовршене производње у билансу стања који дају могућност менаџменту предузећа да утиче на финансијски положај и доводе до веће склоности да утичу на прецењивање или потцењивање резултата односно успешности пословања. Такође, разјашњеним питањима улоге, процедура и начина функционисања различитих система обрачуна трошкова у функцији вредновања залиха, као и обрачуна степена довршености учинка и обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености, указано је да претходно наведени специфични моменти могу имати утицај на подешавање резултата и финансијског положаја сходно циљевима

менаџмента. Наглашен је значај интерних аката предузећа који регулишу рачуноводствени третман залиха недовршене производње, као и идентификован утицај комбинације развијености система обрачуна трошкова и контног плана класе 9, обрачуна процента степена довршености и обрачуна цене коштања учинака након неког степена довршености, на повећање или смањење вредности недовршене производње и тиме утицај на резултат предузећа.

Истраживању се може приписати епитет систематичности у обради актуелне теме, али још увек неистражене у довољној мери у нашој земљи. Актуелност, значај и начин обраде третиране проблематике, као и чињеница да је тема докторске дисертације недовољно истражена представљају релевантну и оправдану област истраживања. Тако је препознавање рачуноводственог третмана залиха недовршене производње и њиховог утицаја на финансијски положај и успешност предузећа као критичним, допринело рађању нових идеја о емпиријском истраживању прерађивачке индустрије и студијама случаја одређених пољопривредних предузећа.

Стил писања и објашњења кандидата Александре Митровић може се представити као врло јасан и прецизан, што говори о самосталном научно-истраживачком раду кандидата. Полазећи од добро постављене методологије истраживања и самим тим и истраживачких хипотеза, спроведеним емпиријским истраживањем и анализом секундарних података, кандидат је успео да докаже или делимично докаже хипотезе.. Евидентан је критички приступ прилазу теме докторске дисертације који је пратио читаву структуру рада и омогућио кандидату да без имало субјективности сагледа проблематику рачуноводственог третмана залиха недовршене производње и њихове импликације.

Сагледавајући укупну оцену докторске дисертације кандидата Александре Митровић, под називом **„Рачуноводствене импликације залиха недовршене производње”**, предлагемо Већу Департамента за последипломске студије и Сенату Универзитета Сингидунум, да прихвати напред наведену докторску дисертацију и одобри њену јавну одбрану.

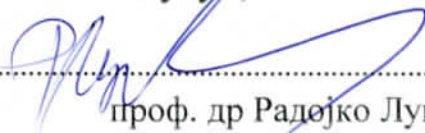


Чланови комисије:

.....
др Горанка Кнежевић,
ванредни професор Универзитета Сингидунум, ментор



.....
проф. др Зоран Петровић
редовни професор Универзитета Сингидунум, члан комисије



.....
проф. др Радојко Лукић
редовни професор Економског факултета Универзитета у Београду, члан
комисије